

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εντυπωσιακή αύξηση της ισχύος των Μ.Μ.Ε., που ευνοήθηκε από την εξέλιξη της τηλεπικοινωνιακής τεχνολογίας και τις ανάλογες οικονομικές επενδύσεις στον χώρο είναι φαινόμενο αδιαμφισβήτητο. Το ίδιο και η δύναμη επιβολής και υποβολής που διαθέτουν ο γραπτός και ο προφορικός λόγος, ο ήχος και η εικόνα.

Από την άλλη πλευρά, το μέγεθος των σύγχρονων κρατών και το σύστημα της πολιτικής εκπροσώπησης του λαού στα κέντρα λήψης αποφάσεων από αιρετούς εκπροσώπους μεταβάλλουν την έννοια του δημόσιου διαλόγου, που διεξάγεται πια είτε γραπτά, μέσω των έντυπων Μ.Μ.Ε., είτε προφορικά μέσω των ηλεκτρονικών. Οι εξελίξεις αυτές αναδεικνύουν τα Μ.Μ.Ε. σε θεσμούς του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, οι οποίοι οφείλουν να σέβονται και να λειτουργούν σε αρμονία με τις αρχές του, κατεξοχήν δε με την φιλελεύθερη και την δημοκρατική αρχή που αποτελούν τους συνταγματοπολιτικούς πυλώνες του σύγχρονου κράτους. Οι αρχές αυτές επιτάσσουν τον πλουραλισμό στην επικοινωνία και την ενημέρωση, προϋπόθεση του οποίου είναι η διαφάνεια. Στον νομοθέτη, αναθεωρητικό και κοινό, έγκειται ο καθορισμός του τρόπου με τον οποίο θα εξασφαλιστούν αυτές οι συνταγματικές επιταγές.

Ι. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΦΩΝΙΑΣ

Α. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΥΦΩΝΙΑΣ ΣΤΑ Μ.Μ.Ε.

Η πολυφωνία, με την κυριολεκτική της έννοια, είναι όρος μουσικός και αναφέρεται στον συνδυασμό σε μία μουσική σύνθεση πολλών φωνών, στην συνήχηση πολλών φθόγγων. Συνεκδοχικά, η πολυφωνία σημαίνει την ύπαρξη και έκφραση πολλών απόψεων.

Όσον αφορά το σύστημα των Μ.Μ.Ε. η πολυφωνία αναφέρεται στην έκφραση όλων, αν είναι δυνατόν, των πολιτικών, ιδεολογικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών και καλλιτεχνικών τάσεων μέσω ενός επικοινωνιακού συστήματος που αποτελείται από πολυάριθμα Μέσα, διαφοροποιούμενα ως προς το αντικείμενο, την τοπική εμβέλεια, τον ιδεολογικό προσανατολισμό και αναπτυσσόμενα σε συνθήκες ελευθερίας.

Η πολυφωνία διακρίνεται σε εξωτερική και εσωτερική. Η εξωτερική πολυφωνία εξασφαλίζεται με την ύπαρξη περισσότερων Μ.Μ.Ε. κάθε μορφής, ελεύθερων και ανταγωνιστικών. Η ύπαρξή τους, και με την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού, θεωρείται αρκετή ώστε να εξασφαλιστεί βήμα έκφρασης για κάθε άποψη. Το σύστημα αυτό εφαρμόζεται στα έντυπα Μ.Μ.Ε. Εξάλλου, η εσωτερική πολυφωνία νοείται μέσα σε κάθε φορέα επικοινωνιακής δραστηριότητας και επιτάσσει την προσφορά εκ μέρους του βήματος έκφρασης σε κάθε κοινωνικό, ιδεολογικό, πολιτικό ή πολιτισμικό ρεύμα. Το σύστημα αυτό εφαρμόζεται κατ'εξοχήν στην ραδιοτηλεόραση, καθώς η φυσική σπανιότητα των ραδιοηλεκτρονικών συχνοτήτων απαγορεύει την ίδρυση απεριόριστων ηλεκτρονικών Μέσων. Όστε, εάν η πολυφωνία είναι ζητούμενο και στον περριορισμένο χώρο των Μ.Μ.Ε., η διάθεση εκ μέρους των υπαρχόντων Μέσων κατάλληλου χρόνου στους εκπροσώπους κάθε τάσης είναι απαραίτητη.

B. ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΡΧΗ

Η αναγνώριση της φιλελεύθερης αρχής, της ελευθερίας του ανθρώπου έναντι της κρατικής εξουσίας, αποτελεί κοινό τόπο στα συνταγματικά κείμενα όλων των σύγχρονων δημοκρατικών κρατών καθώς και στις διεθνείς συμβάσεις τις σχετικές με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κύρια έκφρασή της αποτελεί η αναγνώριση της προσωπικής ελευθερίας κάθε ανθρώπου. Έκφρασή της αποτελεί και η ελευθερία της έκφρασης και διάδοσης των ιδεών. Η τελευταία εξειδικεύεται με την αναγνώριση της ελευθερίας του τύπου και, έστω και έμμεσα, της ελευθερίας της έκφρασης μέσω της ραδιοτηλεόρασης.

Εξάλλου, η προσωπική ελευθερία περιλαμβάνει και το παθητικό δικαίωμα στην πληροφόρηση. Πρόκειται για το δικαίωμα πρόσβασης στις πηγές των πληροφοριών. Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, που κατέστησε διαθέσιμο στο ευρύ κοινό έναν πελώριο όγκο πληροφοριών ανέδειξε την σημασία του δικαιώματος αυτού, το οποίο απέκτησε και ρητή συνταγματική θεμελίωση.

ι. Η ελευθερία της έκφρασης μέσω των Μ.Μ.Ε. ως προϋπόθεση της πολυφωνίας
Ενδεικτικά, η ελευθερία του τύπου αναγνωρίζεται στην Αγγλία από το τέλος του 18ου αι. Διατάξεις προστατευτικές της ελευθερίας του τύπου εντοπίζονται στις Η.Π.Α. από το 1776, ενώ το 1791 ανάλογη διάταξη προστίθεται και στο Ομοσπονδιακό Σύνταγμα με την Πρώτη Τροποποίηση. Η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη το 1789 κατοχυρώνει στο άρθρο 11 την ελεύθερη διάδοση των ιδεών, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η ελευθερία του τύπου. Εξάλλου, στη Γερμανία ο Θεμελιώδης Νόμος εγγυάται την ελευθερία του τύπου στο άρθρο 5.

Στην Ελλάδα ήδη το Σύνταγμα του 1844 κατοχυρώνει στο άρθρο 10 την ελευθερία του τύπου. Η διάταξη διατηρείται και εμπλουτίζεται στα επόμενα ελληνικά συντάγματα. Σήμερα η ελευθερία του τύπου αναγνωρίζεται και προστατεύεται στο αρθρ. 14 παρ. 1 Σ.

Η διάταξη του ελληνικού συντάγματος είναι πολύ ευρύτερη από εκείνες της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Αν και οι συμβάσεις περιέχουν διατάξεις προστατευτικές της ελευθερίας της γνώμης και της πληροφόρησης (α. υπ' αριθ. 10 στις δύο πρώτες, α. 19 του Συμφώνου), καμία δεν αναφέρει ρητά την ελευθερία του τύπου.

Η ραδιοτηλεόραση, από την άλλη πλευρά, δεν απολαμβάνει κατ' αρχήν τα προνόμια του τύπου. Για μεγάλο διάστημα γινόταν δεκτό ότι λόγοι πολιτικοί, που σχετίζονται με την τεράστια δύναμη υποβολής και επιβολής του συγκεκριμένου μέσου, αλλά και πρακτικοί, δεδομένου του περιορισμένου αριθμού των διαθέσιμων συχνοτήτων, δικαιολογούσαν και επέβαλαν τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης μέσω της ραδιοτηλεόρασης.

Στο πνεύμα αυτό τα περισσότερα συντάγματα δεν αναγνωρίζουν ρητά την ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης. Αντίθετα οριοθετούν το σχετικό δικαίωμα προβλέποντας την δυνατότητα υπαγωγής της ραδιοτηλεόρασης σε καθεστώς κρατικού ελέγχου, ενδεχομένως και υπό τη μορφή προηγούμενης άδειας. Την δυνατότητα αυτήν επαναλαμβάνει και το αρθρ. 10 παρ. 1 εδ. γ' Ε.Σ.Δ.Α.

Έτσι και το ελληνικό σύνταγμα, στο άρθρο 15 παρ. 1, εξαιρεί την ραδιοτηλεόραση

από τις εγγυήσεις του τύπου, ενώ στην παρ. 2 την υπάγει στον άμεσο έλεγχο του κράτους, υπογραμμίζοντας την κοινωνική αποστολή της. Ρητά, λοιπόν, το ελληνικό Σ αποκλείει την ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης είναι συνταγματικώς εγγυημένη. Η άποψη αυτή βρίσκει έρεισμα στην συστηματική ερμηνεία του αρθρ. 15 Σ υπό το πρίσμα του αρθρ. 14 παρ.1 Σ, το οποίο θεωρείται ότι καθιερώνει ως γενική αρχή την ελευθερία χρήσης όλων των μέσων διάδοσης των στοχασμών. Σύμφωνα με την γνώμη αυτή οι περιορισμοί που μπορεί να τεθούν στην έκφραση μέσω της ραδιοτηλεόρασης πρέπει να δικαιολογούνται αποκλειστικά από τις τεχνικές ιδιαιτερότητες του μέσου αυτού, οι οποίες άλλωστε ελαχιστοποιούνται όσο εξελίσσεται η τεχνολογία. Εξάλλου, το δικαίωμα ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών επιχειρήσεων τύπου αποτελεί εκδήλωση όχι μόνο της ελευθερίας έκφρασης, αλλά και της οικονομικής ελευθερίας του αρθρ. 5 Σ. Γίνεται, τελικά, δεκτό ότι η φιλελεύθερη αρχή καταλαμβάνει στο μέτρο του δυνατού και το πεδίο της ραδιοτηλεόρασης.

Πώς, όμως, η φιλελεύθερη αρχή συνδέεται με την πολυφωνία; Η ελευθερία της έκφρασης δια του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης αναλύεται σε ποικίλες πτυχές. Περιλαμβάνει την ελευθερία συλλογής, επιλογής και επεξεργασίας των πληροφοριών, την ελευθερία σύνταξης, εκτύπωσης, κυκλοφορίας και διανομής των εντύπων, την ελευθερία δημοσιεύσης ειδήσεων μέσω των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών συχνοτήτων, την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας επιχειρήσεων Μ.Μ.Ε.

Οι δυνατότητες αυτές εγγυώνται κατ' αρχήν την ελεύθερη πρόσβαση καθενός στις πηγές πληροφοριών, η οποία αποτελεί μετά την αναθεώρηση του 2001 συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα από το αρθρ. 5Α. Στην εποχή της πληροφορίας η πρόσβαση στα "μονοπάτια των πληροφοριών" αποτελεί το πρώτο βήμα για τον σχηματισμό σφαιρικής εικόνας για την πραγματικότητα. Η ελευθερία επεξεργασίας και αξιολόγησης των πληροφοριών θα οδηγήσει στον σχηματισμό αξιολογικών κρίσεων από τους φορείς αυτών των ελευθεριών. Τις κρίσεις αυτές είναι ο καθένας ελεύθερος να τις εκφράσει με κάθε μέσο σύμφωνα με το αρθρ. 14 παρ. 1 Σ. Το δικαίωμα αυτό εκτείνεται και στην δυνατότητα ίδρυσης νέου έντυπου ή ηλεκτρονικού μέσου ενημέρωσης. Αυτήν, άλλωστε, την εγγυάται και η οικονομική ελευθερία του αρθρ. 5 Σ.

Έτσι, δομείται ένα σύστημα ενημέρωσης και επικοινωνίας όπου ο καθένας μπορεί να δημοσιοποιεί πληροφορίες, αξιολογικές κρίσεις και πεποιθήσεις παντός τύπου. Αυτό σημαίνει ότι κάθε ιδέα, ιδεολογία, κοινωνική, πολιτική ή θρησκευτική αντίληψη μπορεί να βρει βήμα έκφρασης στα Μ.Μ.Ε. Αν μάλιστα οι φορείς των αντιλήψεων αυτών δεν ικανοποιούνται από τα ήδη υπάρχοντα μέσα, μπορούν να ιδρύσουν ένα νέο. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον το κοινό έχει πρόσβαση σε κάθε άποψη και κάθε άποψη βρίσκει δίοδο προς το κοινό. Η εξωτερική πολυφωνία πραγματώνεται πλήρως. Μπορεί, μάλιστα, να ισχυριστεί κανείς ότι σε αυτήν την περίπτωση η εσωτερική πολυφωνία δεν ενδιαφέρει. Αν για την έκφραση κάθε γνώμης υπάρχει ένα μέσο, τότε δεν είναι απαραίτητο κάθε μέσο να προσφέρει βήμα έκφρασης για κάθε γνώμη. Κατά μία άποψη, αρκεί η αναγνώριση όλων των μορφών της ελευθερίας της έκφρασης, όπως αναπτύχθηκαν προηγουμένως, η ορθή λειτουργία των κανόνων του ανταγωνισμού και των κριτηρίων αξιοκρατίας για να οργανωθεί και να λειτουργήσει το σύστημα αυτό, επιτυγχάνοντας μέγιστο βαθμό πολυφωνίας.

Ωστόσο, η άποψη αυτή φαίνεται να παραβλέπει την πραγματικότητα της μεταβιομηχανικής κοινωνίας της πληροφορίας. Ο άκρατος φιλελευθερισμός στον χώρο της ενημέρωσης είχε σε πολλές περιπτώσεις σαν αποτέλεσμα την δημιουργία επιχειρήσεων-κολοσσών ή ισχυρών trusts, τα οποία αφενός δεν πληρούσαν όρους εσωτερικής πολυφωνίας αφετέρου απέκλειαν κάθε εναλλακτική φωνή ανατρέποντας

ουσιαστικά και την εξωτερική πολυφωνία, με σκοπό την άσκηση πίεσης για την ικανοποίηση των μερικών συμφερόντων τους σε βάρος συνήθως του γενικού συμφέροντος.

Επομένως, διαπιστώνουμε ότι η φιλελεύθερη αρχή αποτελεί εγγύηση και προαπαιτούμενο για την λειτουργία της αρχής της πολυφωνίας. Ωστόσο, αν και αναγκαίος, δεν είναι επαρκής όρος για την εξασφάλισή της. Ανακύπτει αναπόφευκτα η ανάγκη να συμπληρωθεί η φιλελεύθερη αρχή από την δημοκρατική για να ικανοποιηθεί η αξίωση ίσης συμμετοχής του καθενός στην κοινωνία της πληροφορίας.

ii. Το ατομικό δικαίωμα στην (πλουραλιστική) πληροφόρηση

Το ενεργητικό δικαίωμα της έκφρασης, όπως και αυτό της ελεύθερης μετάδοσης πληροφοριών μέσω των Μ.Μ.Ε. περιλαμβάνει και προϋποθέτει την ελευθερία του πληροφορείσθαι. Το παθητικό δικαίωμα της πληροφόρησης αναλύεται στην ακώλυτη πρόσβαση του φορέα του στις πηγές πληροφοριών καθώς και στην διακριτική του ευχέρεια να επιλέξει και να χρησιμοποιήσει ορισμένες από αυτές . Οι πηγές θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από ποικιλία αντικειμένων και πολυμέρεια απόψεων , δομημένων και οργανωμένων με τρόπο που να διασφαλίζει την πρόσβαση και την επιλογή σε κάθε πολίτη.

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση καθιερώνεται ρητά από τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις. Το α. 10 Ε.Σ.Δ.Α. , το α. 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, όπως και το α. 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα το εντάσσουν ρητά στο προστατευτικό τους πεδίο.

Στην ελληνική συνταγματική έννομη τάξη, και μέχρι την πρόσφατη αναθεώρηση, το δικαίωμα του πληροφορείσθαι συναγόταν ερμηνευτικά από τις διατάξεις των α. 14 παρ. 1 ή 14 παρ. 2 Σ . Αποτελούσε δηλαδή απόρροια, κατά μία γνώμη, του δικαιώματος της έκφρασης, κατ' άλλη, της ελευθερίας του τύπου. Κατ' επέκταση, και ο πλουραλισμός στην ενημέρωση ως συνταγματικό αγαθό εξαγόταν ως συνισταμένη περισσότερων διατάξεων που αφορούσαν την ελευθερία της έκφρασης, του τύπου , της ραδιοτηλεόρασης, αλλά και την ίδια την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Η ερμηνευτική αυτή εκδοχή βασιζόταν στα α. 14 παρ. 1, 15 παρ. 1, 5 παρ. 1, 25 παρ. 1 και 52 παρ. 1 του Συντάγματος .

Ο αναθεωρητικός νομοθέτης, λαμβάνοντας υπ' όψη τη σημασία του δικαιώματος της πληροφόρησης στο σύγχρονο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον, εισήγαγε δύο καινοτομίες: α) την άμεση ρύθμιση του δικαιώματος της πληροφόρησης στο α. 5Α Σ , η οποία συνοδεύεται από την αξίωση ίσης συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας του α. 5Α παρ. 2 Σ, και β) την καθιέρωση της αρχής της πολυφωνίας στο α. 14 παρ 9 Σ.

Η συστηματική ένταξη του θεμελιωτικού του αμυντικού δικαιώματος πληροφόρησης - αυτό μας ενδιαφέρει εδώ, καθώς η αξίωση συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας θα μας απασχολήσει σε επόμενη ενότητα - άρθρου μαρτυρά την σημασία που του αποδίδει ο νομοθέτης. Εντάσσεται, βέβαια, στο κεφάλαιο των ατομικών δικαιωμάτων. Δεν είναι, όμως, τυχαίο το γεγονός ότι ακολουθεί το α. 5 Σ σχετικά με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και μάλιστα υπό τον αριθμό 5Α. Εύλογα συνάγεται από την επιλογή αυτή ότι το δικαίωμα πληροφόρησης θεωρείται άμεση απόρροια της προσωπικής ελευθερίας, και όχι της ελευθερίας της έκφρασης ή της ελευθερίας του τύπου, ότι η ελευθερία της πληροφόρησης είναι στην εποχή μας αναγκαίο συμπλήρωμα της ελευθερίας της ανάπτυξης της

προσωπικότητας, της συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή, της οικονομικής ελευθερίας.

Η διάταξη, όμως, αυτή θα έμενε γράμμα κενό και η ελευθερία ψευδεπίγραφη εάν δεν εξασφαλιζόταν και ο πλουραλισμός της πληροφόρησης. Ελευθερία της πληροφόρησης σημαίνει ανεμπόδιστη πρόσβαση σε κάθε βάση δεδομένων, σε καμμία δε περίπτωση σε προεπιλεγμένες ή ελεγχόμενες από κέντρα ή παράκεντρα εξουσίας πηγές. Εδώ τέμνονται το παθητικό με το ενεργητικό δικαίωμα πληροφόρησης, καθώς η πρόσβαση του κοινού σε κάθε πληροφορία προϋποθέτει την δυνατότητα εκείνου που την κατέχει να την δημοσιεύει. Με αυτή την λογική, ο αναθεωρητικός νομοθέτης καθιερώνει την αρχή της πολυφωνίας στο ά. 14 παρ. 9 Σ ως συνταγματικά προστατευόμενο αγαθό, εντάσσοντάς την στο άρθρο το σχετικό με την ελευθερία της έκφρασης και του τύπου. Υπό το πρίσμα της διάταξης αυτής και με εργαλείο την συστηματική ερμηνεία πρέπει να θεωρείται το α. 5Α Σ, ωστέ στο δικαίωμα της πληροφόρησης να δίνεται το νόημα του δικαιώματος της πλουραλιστικής πληροφόρησης.

Στο σημείο αυτό συμπλέκονται, επίσης, ο αμυντικός με τον κοινωνικό χαρακτήρα του δικαιώματος πληροφόρησης. Ο πολίτης δεν έχει απλώς το δικαίωμα στην πληροφόρηση, αλλά και την αξίωση από την Πολιτεία να εξασφαλίσει την πρόσβασή του στις πηγές της. Επανερχόμαστε, λοιπόν, στην ανάγκη να θωρακιστεί η ελευθερία με εγγυήσεις για την διασφάλιση της ίσης συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας.

Γ. ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

Η δημοκρατική αρχή αποτελεί, δίπλα στην φιλελεύθερη, τον δεύτερο πυλώνα του πολιτεύματος όλων σχεδόν των σύγχρονων κρατών. Από το 1789, οπότε η δημοκρατική αρχή διατυπώθηκε με τον πιο ξεκάθαρο και κατηγορηματικό τρόπο από τους Γάλλους Επαναστάτες, τα συνταγματικά κείμενα των δημοκρατικών χωρών όπου γης αναγορεύουν τον λαό σε κυρίαρχο και πηγή όλων των εξουσιών.

Ο έλληνας συντακτικός νομοθέτης διακυρήσσει την βούλησή του να είναι ο λαός το κυρίαρχο όργανο της ελληνικής πολιτείας ήδη στο α. 1 Σ. Περαιτέρω, η δημοκρατική αρχή, ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος βρίσκει έκφραση σε πλήθος συνταγματικών διατάξεων, οι οποίες άλλοτε θεσπίζουν εγγυήσεις για την ικανοποίηση της αξίωσης ίσης συμμετοχής των πολιτών στη ενάσκηση της κρατικής εξουσίας, άλλοτε προσδιορίζουν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της Διοίκησης κατά τρόπο ώστε να παραμένει ανέθετο το περιεχόμενο της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας.

Ωστόσο, σε μια πραγματική δημοκρατία ο ρόλος του λαού δεν μπορεί να περιορίζεται στην άσκηση αρμοδιοτήτων, όπως η εκλογή των αντιπροσώπων του και η έκφραση γνώμης σε δημοψήφισμα. Η αξίωση ίσης συμμετοχής εκτείνεται και στην διαρκή διαδικασία καθορισμού της πολιτικής της χώρας. Αναφέρεται και στον ζωτική σημασίας για το δημοκρατικό πολίτευμα ανταγωνισμό ιδεών για κάθε θέμα που άπτεται της άσκησης δημόσιας εξουσίας. Ατομικά δικαιώματα, όπως η προσωπική ελευθερία, η ελευθερία συνείδησης, η ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, της ίδρυσης πολιτικών κομμάτων, της έκφρασης και της διάδοσης των στοχασμών, της τέχνης και της διδασκαλίας σηματοδοτούν ακριβώς την ανάγκη του δημοκρατικού πολιτεύματος για διαρκή, ζωντανό, ανοικτό διάλογο εφ' όλης της ύλης. □λλωστε, χαρακτηριστικό του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η προσπάθεια σύνθεσης αντιτιθέμενων απόψεων ώστε να επιτευχθούν οι απαραίτητες για την ίδια

του την ύπαρξη εξισορρόπηση συμφερόντων και η κοινωνική συναίνεση . Από την άλλη, όμως, πλευρά, το δημοκρατικό πολίτευμα διακρίνεται και για την ανοχή απέναντι στην διαφορετική, ενδεχομένως και στην αντίθετη γνώμη .

Εξάλλου, στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος αποτελεί και η δημοσιότητα του πολιτικού βίου . Απαραίτητη για την πολιτική αξιολόγηση των αποφάσεων αντιπροσώπων του και για τον έλεγχο της άσκησης της κρατικής εξουσίας, διευκολύνει εντέλει την άσκηση της κορυφαίας αρμοδιότητας - παράλληλα και δικαίωματος - του λαού, την ανάδειξη των μελών της εθνικής αντιπροσωπείας. Ο καταστατικός χάρτης της ελληνικής πολιτείας περιέχει αρκετές ασφαλιστικές δικλείδες για την δημοσιότητα του πολιτικού βίου .

Ωστόσο, οι περιεχόμενες στο Σύνταγμα θεσμικές εγγυήσεις του ελευθερου ανταγωνισμού των ιδεών και της δημοσιότητας του πολιτικού βίου δεν καθιστούν λιγότερο σημαντικό τον ρόλο των Μ.Μ.Ε. στους τομείς αυτούς. Στην σύγχρονη μορφή του δημοκρατικού πολιτεύματος, την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, και με δεδομένο το μέγεθος των σύγχρονων κρατών, ο ελεύθερος διάλογος δεν προϋποθέτει την κοινή φυσική παρουσία των πολιτών σε ένα χώρο συνάντησης. Για την ακρίβεια μια τέτοια μορφή επικοινωνίας είναι αδύνατη. Μπροστά σε αυτήν την πραγματικότητα τον ρόλο της Εκκλησίας του Δήμου παίζουν πια σε μεγάλο βαθμό τα Μ.Μ.Ε.

Τα έντυπα και τα ηλεκτρονικά μέσα εξασφαλίζουν, κατ' αρχήν την δημοσιότητα της πολιτικής δραστηριότητας και της άσκησης της δημόσιας εξουσίας με την παρουσίαση γεγονότων και την ενημέρωση του κοινού. Εξυπηρετούν, όμως, και των ανταγωνισμό των ιδεών, αφού μέσω αυτών εκφράζονται πια οι τάσεις της πολιτικής και της διανοήσης. Εκεί διασταυρώνονται ο λόγος και ο αντίλογος και επιδιώκεται η σύνθεση των αντίρροπων τάσεων.

Ενόψει, λοιπόν, της εξυπηρέτησης ζωτικών για την συντήρηση και την λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος στοιχείων, δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι τα Μέσα αποκτούν θεσμική θέση στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Ο θεσμικός τους, όμως, ρόλος επιβάλλει περαιτέρω να διαπνέεται η ίδρυση, η οργάνωση και η λειτουργία τους από τις αρχές που διέπουν κάθε θεσμό, με σκοπό την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Οφείλουν να εξυπηρετούν με την δραστηριότητά τους την πραγμάτωση θεμελιωδών αρχών, όπως η δημοκρατική αρχή και η αρχή της ισότητας επί των οποίων εδράζεται η αξίωση ίσης συμμετοχής των πολιτών είτε άμεσα είτε έμμεσα στην ενάσκηση της κρατικής εξουσίας και στον καθορισμό της πολιτικής της χώρας. Τα Μέσα οφείλουν, επιπλέον, κατά την άσκηση της δραστηριότητάς τους να σέβονται, ανάμεσα στα άλλα, τα ατομικά δικαιώματα, κατ' εξοχήν τα δικαιώματα της προσωπικής ελευθερίας, της έκφρασης και της πλουραλιστικής πληροφόρησης. Επομένως, η αρχή της πολυφωνίας, που εξυπηρετείται κατ' αρχήν από την φιλελεύθερη αρχή, καθίσταται χάρη στη δημοκρατική αρχή συνταγματική επιταγή, η οποία αναγνωρίζεται ρητά μετά την αναθεώρηση του 2001 στο α. 14 παρ. 9 Σ.

Εμφανίζεται ολοκληρωμένη πια μπροστά μας η τομή μεταξύ του αμυντικού και του κοινωνικού χαρακτήρα του δικαιώματος πλουραλιστικής πληροφόρησης . Η φιλελεύθερη αρχή, με την αναγνώριση των ατομικών δικαιωμάτων, δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για την ελεύθερη έκφραση όλων των απόψεων, ενώ η δημοκρατική, επιβάλλοντας τον σεβασμό ορισμένων αρχών, παρέχει τις εγγυήσεις για την εξασφάλιση βήματος έκφρασης σε κάθε μια. Οι δύο αρχές βρίσκουν εδώ άλλο ένα πεδίο γόνιμης αλληλεπίδρασης.

II. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ

A. Η ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΥΦΩΝΙΑΣ

Είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσης ότι η αρχή της πολυφωνικής ενημέρωσης, η οποία παλαιότερα συναγόταν ερμηνευτικά από τον συνδυασμό περισσότερων συνταγματικών διατάξεων έχει ρητά πια καθιερωθεί στο α. 14 παρ. 9 Σ. Δείξαμε, επιπλέον, ότι η επιλογή αυτή του αναθεωρητικού νομοθέτη αντανακλά τον ρόλο των Μ.Μ.Ε. στην σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία και την ανάγκη να περιβληθούν τα θεμελιώδη για την δημοκρατία δικαιώματα του α. 14 παρ. 1 Σ και α. 5Α Σ και με κοινωνικό χαρακτήρα. Ωστε, ο σεβασμός της αρχής της πολυφωνίας δεν αποτελεί απλή ευχή, αλλά θεμελιώνει υποχρέωση της πολιτείας να προβεί σε θετικές ενέργειες προκειμένου να τον εξασφαλίσει.

Η πρώτη, και θεμελιώδης, παρέμβαση του νομοθέτη προς την κατεύθυνση αυτή περιέχεται ήδη στο α. 14 παρ. 9 Σ, όπου θεμελιώνεται και η αρχή της διαφάνειας των οικονομικών των Μ.Μ.Ε. Η καθιέρωση της αρχής της διαφάνειας, δίπλα σε εκείνη της πολυφωνίας, σηματοδοτεί κατά την γνώμη μας την στενή τους συνάρτηση, για την ακρίβεια το γεγονός ότι η πρώτη αποτελεί προϋπόθεση της δεύτερης.

Πράγματι, ανέκαθεν όσον αφορά τον τύπο και από τα έτη 1987 - 1989 όσον αφορά την ραδιοτηλεόραση η δραστηριότητα η σχετική με την δημοσίευση ειδήσεων και σχολίων μπορούσε να αναληφθεί από ιδιώτες. Η ελεύθερη, μάλιστα, ίδρυση επιχειρήσεων Μ.Μ.Ε. θεωρείται έκφραση της ελευθερίας της έκφρασης, με τεχνικούς μόνο περιορισμούς για τις ραδιοτηλεοπτικές επιχειρήσεις λόγω της φυσικής σπανιότητας των συχνοτήτων. Είναι, όμως, και δικαίωμα απορρέον από το μητρικό δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας του α. 5 Σ. Τα μη κρατικά, λοιπόν, Μ.Μ.Ε. δεν είναι παρά επιχειρήσεις που λειτουργούν με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια - όπως κάθε άλλη ιδιωτική επιχείρηση. □ρα, για αυτά δεν θα έπρεπε παρά να ισχύουν οι γενικοί περιορισμοί της οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. α. 5 παρ. 1 Σ in f., α. 106 παρ. 2 Σ).

Ωστόσο, ο συντακτικός νομοθέτης δεν μπορεί να αγνοήσει την ιδιαιτερότητα των Μ.Μ.Ε., την σημασία και τον θεσμικό τους ρόλο στην δημοκρατική κοινωνία. Δεν μπορεί, από την άλλη πλευρά, να αγνοήσει και την δύναμη επιβολής και υποβολής που διαθέτου. Τα Μέσα επηρεάζουν, ενίοτε και χειραγωγούν, συνειδήσεις. Πειθούν και μεταπειθούν. Όταν, μάλιστα, πρόκειται για την προβολή πολιτικών θέσεων, η δύναμη της επιβολής έχει στόχο το εκλογικό σώμα. Ο επηρεασμός του κυρίαρχου οργάνου της Πολιτείας από την προπαγάνδα μέσω των Μ.Μ.Ε. έχει μείζονα σημασία για τις πολιτικές επιλογές του, εντέλει για την ανάδειξη των αντιπροσώπων του. Δεν μπορεί, κατά μείζονα λόγο, να αγνοήσει ο νομοθέτης το φαινόμενο ώσμωνσης μεταξύ πολιτικών, οικονομικών και επικοινωνιακών κέντρων εξουσίας, το κατά το κοινώς λεγόμενο φαινόμενο της "διαπλοκής". Κέντρα οικονομικής ισχύος επενδύουν σε επιχειρήσεις ενημέρωσης - των οποίων οι λειτουργία απαιτεί μεγάλα κεφάλαια - με σκοπό, όχι πια την προαγωγή του δημοκρατικού διαλόγου, αλλά την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων. Από την νέα τους θέση, τα κέντρα αυτά επιχειρούν να αποσπάσουν, ή να εκβιάσουν, ευνοϊκές οικονομικές κρατικές αποφάσεις. Προς τον σκοπό αυτόν, αφενός μεν ασκούν προπαγάνδα με κατεύθυνση το εκλογικό σώμα, του οποίου εξουδετερώνουν τις αντιστάσεις απέναντι σε αυτού του τύπου την κοινωνική παθολογία, αφετέρου δε προσεταιρίζονται πολιτικούς φορείς, οι οποίοι προωθούν τα συμφέροντά τους. Σε αυτές τις συνθήκες ο κίνδυνος για την αρχή της πολυφωνίας είναι προφανής: η εσωτερική πολυφωνία εκλείπει εξαιτίας της προπαγάνδισης των θέσεων του πολιτικού φορέα που εξυπηρετεί καλύτερα το οικονομικά συμφέροντα

κάθε επιχείρησης, ενώ η εξωτερική πολυφωνία απειλείται από την συγκέντρωση των επιχειρήσεων επικοινωνίας σε ισχυρούς ομίλους, που αποκλείουν από την αγορά τις ανεξάρτητες προσπάθειες.

Μπροστά σε αυτόν τον κίνδυνο ο νομοθέτης καλείται να λάβει μέτρα για την διασφάλιση της πλουραλιστικής ενημέρωσης. Η λειτουργία των κανόνων της ελεύθερης αγοράς, του ανταγωνισμού και της αξιοκρατίας δεν επαρκεί. Η αυτορρύθμιση δεν αποκλείει τον κίνδυνο της δημιουργίας ολιγοπωλίου ή, σπανιότατα, μονοπωλίου. Η ανάγκη για πολυφωνία, που ανάγεται στην ουσία της δημοκρατίας, προϋποθέτει τον έλεγχο των οικονομικών των Μ.Μ.Ε. κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται έστω κατ' ελάχιστο το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης και το δικαίωμα πλουραλιστικής πληροφόρησης. Ο συντακτικός νομοθέτης επιλέγει να συμπεριλάβει διάταξη που καθιερώνει την αρχή της διαφάνειας στον καταστατικό χάρτη της χώρας, στο α. 14 παρ. 9 Σ.

Το γεγονός ότι η διάταξη προϋπήρχε της αναθεώρησης, με την οποία καθιερώθηκε ρητά η αρχή της πολυφωνίας, δεν αναιρεί κατά την γνώμη μας τον χαρακτήρα της διαφάνειας ως προϋπόθεση της πολυφωνίας. Η διαφάνεια ενέχει, βέβαια, την αυταξία της, καθόσον οριοθετεί τις σχέσεις μεταξύ πολιτικής, οικονομικής και επικοινωνιακής εξουσίας και συναρτάται με την αξιοπιστία του ίδιου του πολιτικού συστήματος. Ωστόσο, ειδικά όσον αφορά τα Μ.Μ.Ε. η ανάγκη για διαφάνεια δεν θα ήταν τόσο επιτακτική αν δεν επρόκειτο για την προστασία του δημόσιου βίου από τον δημιουργία ολιγοπωλίων στον χώρο των Μέσων, που θα έβαζαν σε κίνδυνο την πολυφωνία, νοθεύοντας έτσι την δημοκρατική αρχή και κλονίζοντας το κύρος του πολιτικού κόσμου.

B. Η ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ

Στο πλαίσιο μιας γενικότερης προσπάθειας αποκατάστασης του κύρους του εν πολλοίς απαξιωμένου από τα σκάνδαλα των προηγούμενων δεκαετιών πολιτικού συστήματος, ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 2001 επέλεξε την εξαντλητική ρύθμιση ζητημάτων διαφάνειας.

Στην διάταξη την σχετική με τα Μ.Μ.Ε., παρά την αρχική λιτή διατύπωση, δωρική σχεδόν συγκριτικά με την τελική μορφή, θεσπίζονται λεπτομερειακά κανόνες απαγόρευσης της συγκέντρωσης και ασυμβίβαστων των προσώπων που συμμετέχουν οικονομικά σε επιχειρήσεις Μ.Μ.Ε.

Έτσι το Σ επαναλαμβάνει σχεδόν την ρύθμιση του ν. 2823/1995 για το νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεόρασης. Απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων Μ.Μ.Ε. της αυτής ή της άλλης μορφής και θεσπίζεται ασυμβίβαστο μεταξύ της ιδιότητας του μετόχου η του διευθύνοντος επιχείρησης Μ.Μ.Ε. και της αντίστοιχης ιδιότητας σε επιχείρηση που αναλαμβάνει δημόσια έργα. Το ασυμβίβαστο κατάλαμβάνει και τυχόν παρένθετα πρόσωπα. Η συνταγματική διάταξη παραπέμπει στον νόμο για τον καθορισμό των λεπτομερειών, του ελέγχου και των κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβίασης των αρχών τις οποίες θέτει.

Πριν παραθέσουμε τις λεπτομέρειες των συγκεκριμένων συνταγματικών διατάξεων, αξίζει να αναφερθούμε στην σκοπιμότητα της θέσπισής τους. Με δεδομένη την αναγκαιότητα της αναγωγής της αρχής της πολυφωνίας και της αρχής της διαφάνειας σε συνταγματικά αγαθά, μπορούμε να δεχτούμε ότι το ίδιο αναγκαία είναι και η περιβολή των εγγυήσεων τους με συνταγματική ισχύ. Ωστόσο, από το σημείο της ρητής συνταγματικής απαγόρευσης της διαφάνειας μέχρι την θέσπιση τόσο αυστηρών ασυμβίβαστων υπάρχει μεγάλο περιθώριο επιλογών. Ο αυστηρός χαρακτήρας του ελληνικού συντάγματος αφενός, η ευελιξία της αγοράς και η εξελίξεις της τεχνολογίας αφετέρου θα έπρεπε να προβληματίσουν τον αναθεωρητικό νομοθέτη,

ώστε η επιλογή του να ανταποκρίνεται στο αίτημα της διαφάνειας, χωρίς να είναι ανελαστική και δυσπροσάρμοστη στις ανάγκες των καιρών.

i. Η απαγόρευση της συγκέντρωσης στο χώρο των επιχειρήσεων επικοινωνίας Η προστασία του ανταγωνισμού επιβάλλει την νομοθετική παρέμβαση ώστε να αποσοβηθεί ο κίνδυνος δημιουργίας μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων σε κάθε τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Κατά μείζονα λόγο, επιβάλλεται στην αγορά των Μ.Μ.Ε. στο μέτρο που ο έλεγχος του συγκεκριμένου επιχειρηματικού χώρου από ισχυρούς ομίλους μπορεί να νοθεύσει τον πλουραλισμόν της ενημέρωσης. Ήδη ο ν. 2328/1995 έθετε αυστηρές ρυθμίσεις για την αποτροπή της συγκέντρωσης. Απαγόρευε την συμμετοχή σε περισσότερες από δύο κατηγορίες μέσων και θέσπιζε ανώτατο όριο συγκέντρωσης κεφαλαίου σε τηλεοπτικές επιχειρήσεις, το οποίο δεν μπορούσε να είναι ανώτερο του 25% του μετοχικού κεφαλαίου. Παράλληλα, για τα έντυπα μέσα απαγορεύθηκε ο έλεγχος περισσότερων από δύο ημερήσιων εφημερίδων από το ίδιο οικονομικό αντικείμενο, ή μιας ημερήσιας οικονομικής και μιας ημερήσιας αθλητικής, ή δύο επαρχιακών εφημερίδων σε δύο διαφορετικούς νομούς ή μιας κυριακάτικης εφημερίδας. Ωστόσο, το εν λόγω νομοθετικό πλαίσιο δεν φαίνεται να έφερε το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Ο νομοθέτης επέλεξε για να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων, αλλά και να αποκηρύξει διά παντός το φαινόμενο της διαπλοκής, να περιβάλλει τους κανόνες αυτούς με συνταγματική ισχύ.

Το α. 14 παρ. 9 στην τελική του μορφή απαγορεύει την συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων Μ.Μ.Ε. της αυτής ή της άλλης μορφής, και σε κάθε περίπτωση την συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών Μ.Μ.Ε. της αυτής μορφής, δηλαδή δύο ή περισσότερων ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών και προβλέπει την έκδοση εκτελεστικού νόμου.

ii. Τα συνταγματικά ασυμβίβαστα

Λεπτομερέστατη είναι η συνταγματική ρύθμιση σχετικά με τις ασυμβίβαστες με την δραστηριότητα στο χώρο των Μ.Μ.Ε. ιδιότητες, με το οποί τίθεται μία επιπλέον δικλείδα ασφαλείας για την πολυφωνία και την διαφάνεια των Μ.Μ.Ε.

Κατοχυρώνεται το ασυμβίβαστο ανάμεσα στην ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχειρήσεων Μ.Μ.Ε. και των αντίστοιχων ιδιοτήτων σε επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν έναντι του Δημοσίου ή νομικών προσώπων του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Το ασυμβίβαστο καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, ορισμένες κατηγορίες των οποίων αναφέρονται ενδεικτικά στο Σύνταγμα, όπως σύζυγοι, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρίες χαρτοφυλακίου. Οι κυρώσεις για την παραβίαση των ασυμβιβάστων μπορεί να φτάσουν μέχρι την ανάκληση άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης έργου, προμήθειας ή παροχής υπηρεσιών. Η τελευταία μάλιστα δυνατότητα αποτελεί καινοτομία της συνταγματικής διάταξης, καθώς δεν συμπεριλαμβανόταν στην προηγούμενη αντιμονοπωλιακή νομοθεσία θέτοντας εν αμφιβόλω την αποτελεσματικότητά της.

Ο προβληματισμός σχετικά με την συγκεκριμένη ρύθμιση περιστράφηκε κυρίως γύρω από την έννοια του "βασικού μετόχου" και των "παρένθετων προσώπων".

Πολλά κριτήρια προτάθηκαν από τη θεωρία πριν το ζήτημα λυθεί από τον

εκτελεστικό ν. 3021/2002.

Όσον αφορά τον "βασικό μέτοχο" ο νομοθέτης επέλεξε για τον προσδιορισμό του έναν συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών κριτηρίων. Συγκεκριμένα, η παρ. 4 του α. 1 του νόμου ορίζει για τον χαρακτηρισμό του βασικού μετόχου είναι απαραίτητο αυτός να έχει την δυνατότητα ουσιώδους επηρεασμού των αποφάσεων της εταιρείας. Η δυνατότητα αυτή μπορεί να είναι αποτέλεσμα της κατοχής του πλειοψηφικού πακέτου των μετοχών ή άλλης προνομιακής του θέσης εντός της επιχείρησης. Τον ορισμό αυτό εκκολουθεί ενδεικτικός κατάλογος κατά τεκμήριο βασικών μετόχων. Κατά την γνώμη μας, το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό, καθώς μαζί στις ιδιότητες που προβλέπει ο νόμος θα πρέπει πάντα να αποδεικνύεται ο ουσιαστικός ρόλος του προσώπου στην λήψη των αποφάσεων της εταιρείας, να εξειδικεύεται δηλαδή η αόριστη έννοια του "ουσιώδους επηρεασμού".

Αλλά και για τον προσδιορισμό των παρένθετων προσώπων χρησιμοποιείται μια αόριστη αξιολογική έννοια, η "οικονομική εξάρτηση" από τον βασικό μέτοχο. Το ασυμβίβαστο καταλαμβάνει πρόσωπα που ενεργούν για λογαριασμό του βασικού μετόχου, δηλαδή υπό τις εντολές του ή εξαρτώνται οικονομικά από αυτόν. Παρατηρούμε εδώ το ασυνήθιστο - και ίσως άτοπο - φαινόμενο να είναι η νομοθετική ρύθμιση ευρύτερη της συνταγματικής. Πράγματι, η σχετική συνταγματική διάταξη θεωρεί κατά τεκμήριο παρένθετα πρόσωπα τους συγγενής και τον σύζυγο του βασικού μετόχου. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό του έντονα πολιτικού χαρακτήρα που έλαβε η συζήτηση για την συγκεκριμένη ρύθμιση στην Ολομέλεια της Αναθεωρητικής Βουλής .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η πολυφωνία και η διαφάνεια στην λειτουργία των Μ.Μ.Ε. δεν αποτελούν στην σύγχρονη έννομη τάξη απλές ευχές. Είναι συνταγματικές επιταγές άμεσα συναγόμενες από τις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Την εξασφάλισή τους επιτάσσει η πραγμάτωση των συνταγματικών δικαιωμάτων της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας του τύπου και της πλουραλιστικής πληροφόρησης αφενός και η αξιώση της συμμετοχής όλων των πολιτών στην διαρκή διαμόρφωση της πολιτικής της χώρας.

Η πολιτική και επιστημονική έριδα γύρω από τον προτιμότερο τρόπο εξασφάλισής τους συμπυκνώνεται στην αντίθεση μεταξύ αυτορρύθμισης - με κανόνες δεοντολογίας και ανταγωνισμού - και κανονικιστικής ρύθμισης της δραστηριότητας των Μ.Μ.Ε.

Ο αναθεωρητικός νομοθέτης έδωσε απάντηση στο θέμα με το νέο α. 14 παρ. 9 Σ. Όχι απλώς καθιέρωσε τις αρχές της πολυφωνίας και της διαφάνειας ως συνταγματικά αγαθά, αλλά έθεσε και λεπτομερειακούς όρους για την διασφάλισή τους.

Η επιλογή μιας τόσο λεπτομερειακής ρύθμισης μέσω του γενικού και καθολικού ρυθμιστή της έννομης τάξης, του Συντάγματος αντανακλά πολιτικές επιλογές που σχετίζονται με την προσπάθεια "εξορκισμού" του φαινομένου της διαπλοκής και εξυγίανσης του πολιτικού συστήματος. Η ουσιαστική σκοπιμότητα και η αποτελεσματικότητά της θα κριθεί στην εφαρμογή. Η εφαρμογή της οφείλει να είναι αποτελεσματική· διαφορετικά, διακυβεύεται το ίδιο το κύρος του Καταστατικού Χάρτη της χώρας.